

บทที่ 4

บริบทพื้นที่ศึกษา

การศึกษาเพื่ออธิบายประสบการณ์ตามการรับรู้ของประชาชนให้เห็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบริบท หรือสภาพพื้นที่ที่ศึกษา ฉะนั้นในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาภาพรวมของพื้นที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา เพื่อจะได้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง เกี่ยวกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของตนเองของภาคประชาชน โดยกล่าวแยกเป็นประเด็นดังนี้

ประวัติอำเภอสังขละบุรี

อำเภอสังขละบุรีเป็นอำเภอเก่าแก่อำเภอหนึ่งในจังหวัดสงขลา ตามหลักฐานที่ปรากฏในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 15 เรื่องพงศาวดารเมืองพัทลุง และตามประวัติศาสตร์ได้กล่าวไว้ว่าอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา คือเมืองพัทลุงเก่า ซึ่งตั้งมาราว 1,000 ปีมาแล้ว โดยสันนิษฐานจากโบราณสถานและโบราณวัตถุ ได้แก่ ซากกำแพง คูเมือง เจดีย์ ที่ยังปรากฏอยู่เป็นหลักฐานถึงทุกวันนี้ ตามหลักฐานทางเอกสารตำนานเมืองพาราณสี(เมืองสังขละบุรี) อำเภอสังขละบุรี เป็นเมืองเก่าครั้งกรุงสุโขทัย "สังขละบุรี" หมายถึงเมืองที่มีน้ำล้อมรอบ โดยทางทิศตะวันออกติดทะเลอ่าวไทย ทางทิศตะวันตกติดทะเลสาบสงขลา ทางทิศใต้ติดคลองจะบังพระ เคยมีชาวบ้านพบสมอเรือในลำคลองนี้ด้วย แสดงว่าเมืองสังขละบุรีเคยเป็นเมืองท่ามาก่อน บ้านเมืองมีความเจริญมากทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการศาสนา จึงเรียกสถานที่นี้ว่า "ในเมือง" (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของโรงเรียนบ้านในเมือง) ซึ่งเคยถูกข้าศึกทำลายเผาบ้านเมืองพินาศมาแล้วถึง 2 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 สมัยออกหลวงเขาวราชเป็นเจ้าเมือง ตรงกับสมัยกรุงศรีอยุธยา ระหว่างจุลศักราช 915 มีข้าศึกยกกองทัพมาตีเมืองจนย่อยยับภายใต้การนำของ อาแจะ จารู เจ้าเมืองกลัวอาญาจึงกินยาตาย เพื่อหนีความผิด

ครั้งที่ 2 สมัยออกเมืองคำเป็นเจ้าเมือง ตรงกับสมัยกรุงศรีอยุธยาจุลศักราช 930 มีข้าศึกชื่อ อุงตะนะ เชื้อชาติมลายู อยู่เมืองยะโฮร์ ซึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นของไทยอยู่ปลายแหลมมลายู ยกกองทัพออกมาตั้งค่ายอยู่บ้านบางค่ายหรือบางค่าย ยกกองทัพมาตีจนเมืองแตกออกเมืองคำหลบหนีข้าศึกเผาบ้านเมืองเสียหายมาก คงเหลือแต่ซากและสิ่งสลักหักพัง

เมืองสทิงพระตั้งอยู่นานเท่าไรไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอน แต่มีเจ้าเมืองปกครองเมืองนี้ ถึง 8 คน หลังจากนั้นก็ถูกปล่อยให้ร้าง เนื่องจากถูกข้าศึกกรุงศรีอยุธยาเผาบ้านเมืองเสียหายเป็นอันมาก จนกระทั่ง

ปี พ.ศ. 2437 ได้ยกฐานะเป็นอำเภอปละท่าขึ้นกับจังหวัดสงขลา มีอาณาเขตดังนี้ ทิศเหนือจดปากแตระ ตำบลระวะ อำเภอระโนด ทิศใต้จดตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร ทิศตะวันออกจดอ่าวไทย ทิศตะวันตกจดทะเลสาบสงขลา มีกิ่งอำเภอขึ้นอยู่กับอำเภอปละท่าคือ กิ่งอำเภอ ระโนด ภายหลังยกฐานะเป็นอำเภอระโนด

ปี พ.ศ. 2448 (วันที่ 25 เมษายน ร.ศ.124) ชาวอำเภอปละท่าได้รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 5 พระปิยะมหาราชโดยเสด็จทางชลมารค ด้วยเรือจักรี ณ หาดทรายด้านทิศตะวันออกของอำเภอ ซึ่งต่อมาได้ตั้งชื่อเป็นหาดมหาราช

ปี พ.ศ. 2460 ได้มีผู้ลอบวางเพลิงที่ว่ากรอำเภอปละท่า เอกสารต่างๆ เสียหายหมด ชาวทราบถึงกรมหลวงลพบุรีราเมศวร อุปราชภาคใต้ ได้เสด็จตรวจสถานที่วางเพลิง และได้ตรวจภูมิประเทศ เห็นว่าการคมนาคมไม่สะดวก จึงยุบอำเภอปละท่าลงเป็นกิ่งอำเภอขึ้นกับอำเภอเมืองสงขลา และได้เปลี่ยนชื่อกิ่งอำเภอปละท่าเป็น “ จะทิ้งพระ ”

ปีพ.ศ.2467 ได้ร่นอาณาเขตทิศเหนือเข้ามาเพียงตำบลชุมพล ทิศใต้เป็นตำบลวัดจันทร์ ต่อมาเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2490 ทางราชการจึงยกฐานะจากกิ่งอำเภอจะทิ้งพระ มาเป็นอำเภอสทิงพระ และต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนชื่ออำเภอจะทิ้งพระมาเป็นอำเภอสทิงพระเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2504 เป็นต้นมาส่วนคำว่า “ จะทิ้งพระ ” คงใช้เป็นชื่อตำบลจะทิ้งพระ (อัจฉรา จุลวรรณโณ, 2545)

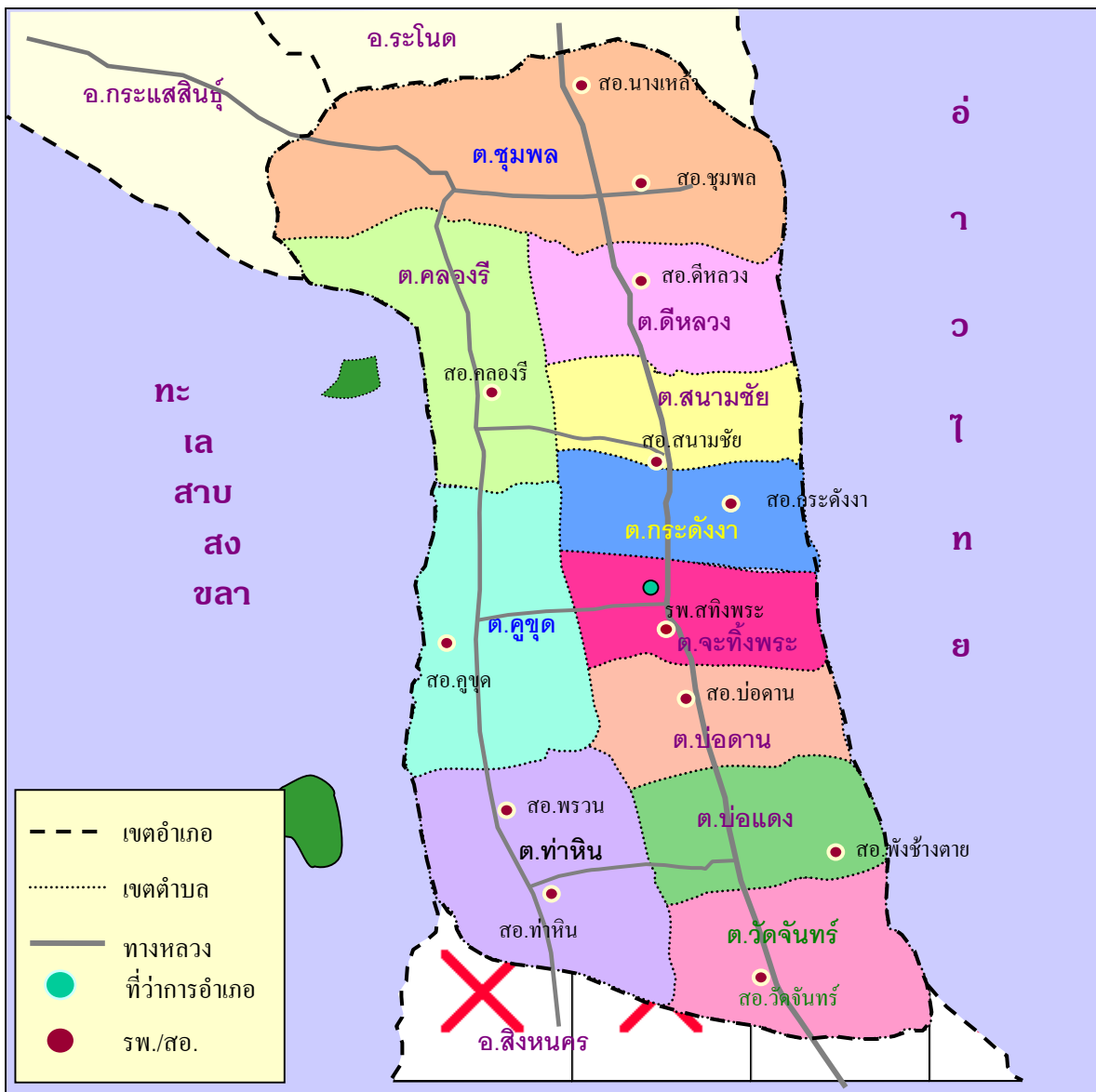
สภาพทางภูมิศาสตร์

อำเภอสทิงพระ ตั้งอยู่ริมฝั่งซ้ายของอ่าวไทย อยู่ตอนกลางของคาบสมุทรสทิงพระ อยู่ทิศเหนือของจังหวัดสงขลา ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศใต้ 53 กิโลเมตร โดยผ่านทางสะพานติณสูลานนท์ มีเนื้อที่ประมาณ 120 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 75,000 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 1.56 ของเนื้อที่ทั้งจังหวัด มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอระโนด กิ่งอำเภอกระเสสินธุ์
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอสิงหนคร
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอ่าวไทย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับทะเลสาบสงขลา และอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง

(อัจฉรา จุลวรรณโณ, 2545) (ภาพประกอบ 5)

ภาพประกอบ 5 แผนที่อำเภอสทิงพระ

ที่มา : ตฤณ สุวรรณนิล. 2546, สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสทิงพระ

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไป เป็นที่ราบต่ำมีทะเลสาบขนาดทั้ง 2 ด้าน คือด้านทิศตะวันออกเป็นอ่าวไทย มีความยาวประมาณ 28 กิโลเมตร ทิศตะวันตกเป็นทะเลสาบ เป็นที่ราบลุ่ม น้ำท่วมขังได้ง่ายมีเนื้อที่ครอบคลุม 3 ตำบลประมาณ 75,000 ไร่ เป็นพื้นที่นา 33,750 ไร่ พื้นที่ปลูกพืชไร่ ไม้ผล ไร่นาสวนผสม ประมาณ 22,500 ไร่ พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำประมาณ 260.5 ไร่ ใช้เป็นที่อยู่อาศัยประมาณ 8,739.5 ไร่ และเป็นที่สาธารณะประโยชน์ ประมาณ 9,750 ไร่ ลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินเหนียว เหมาะแก่การทำนา มีเนินเขา 2 ลูก คือ เขาวัดพะโคะ และเขาบ้านคลองฉนวน ตำบลชุมพล มีเกาะในทะเลสาบ 2 เกาะคือ เกาะบรรทม และเกาะคำเหียง (อัจฉรา จุลวรรณโณ. , 2545)

ลักษณะภูมิอากาศ

อำเภอสทิงพระอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมที่พัดประจำเป็นฤดูกาล คือฤดูหนาวจะมีลมมรสุมจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นลมเย็นและแห้งแล้งจากประเทศจีน พัดผ่านอ่าวไทยจึงทำให้ภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ลงไปถึงสงขลาด้วยกลับมีฝนตกชุก อากาศจึงไม่หนาวเย็นดังเช่นภาคอื่น ๆ ที่อยู่ตอนบนของประเทศ ลมมรสุมอีกชนิดหนึ่งก็คือ ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งพัดผ่านมหาสมุทรอินเดีย จึงพาเอาไอน้ำและความชุ่มชื้นมาสู่ประเทศไทย แต่เนื่องจากเทือกเขาตะนาวศรีซึ่งอยู่ทางด้านตะวันตก กั้นกระแสลมไว้ ทำให้บริเวณภาคใต้ฝั่งตะวันออกและจังหวัดสงขลามีฝนน้อยกว่าภาคใต้ฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นด้านรับลม นอกจากนี้อำเภอสทิงพระยังได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมประเภทต่างๆดังนี้ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ทางฝั่งตะวันออก ระหว่างเดือนตุลาคม-มกราคม ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทางฝั่งตะวันตก ระหว่างเดือนพฤษภาคม-กันยายน ลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน จากอิทธิพลของลมมรสุมดังกล่าว ทำให้ลักษณะภูมิอากาศโดยทั่วไปไม่ร้อนไม่หนาวจนเกินไปมีอุณหภูมิโดยเฉลี่ย 26-30 องศาเซลเซียส จึงทำให้มีฤดูกาล 2 ฤดู ได้แก่ ฤดูแล้ง อยู่ระหว่างกลางเดือนมกราคม-ปลายเดือนพฤษภาคม ฤดูฝน อยู่ระหว่างปลายเดือนพฤษภาคม-ต้นเดือนมกราคม(อัจฉรา จุลวรรณโณ, 2545)

สภาพการคมนาคม

การคมนาคม ในอดีตมีการคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ แต่ปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่ใช้เส้นทางถนนเป็นหลัก เพราะสามารถเชื่อมต่อพื้นที่จังหวัด อำเภออื่น ๆ และระหว่างตำบล ได้มากที่สุด สำหรับการคมนาคมระหว่างอำเภอสทิงพระกับอำเภอเมืองสงขลา ใช้เส้นทางหลวงแผ่นดินสายหัวเขาแดง ระโนด สามารถเดินทางเข้าสู่ตัวเมืองสงขลาได้ 2 เส้นทางคือ จากอำเภอสทิงพระ ถึงหัวเขาแดง ระยะทาง 33 กิโลเมตร แล้วข้ามแพขนานยนต์ที่หัวเขาแดง หรืออาจใช้เส้นทางจากอำเภอสทิงพระ ผ่านสะพานติณสูลานนท์ ระยะทางประมาณ 56 กิโลเมตร ซึ่งรถโดยสารที่วิ่งผ่านอำเภอสทิงพระมีดังนี้ รถประจำทางสาย สงขลา – ระโนด รถประจำทางสาย สงขลา-นครศรีธรรมราช รถประจำทางสายหาดใหญ่ - นครศรีธรรมราช รถประจำทางสาย หาดใหญ่-เกาะสมุย และรถประจำทางสายสุโขทัย/หาดใหญ่/สงขลา-กรุงเทพฯ ฯ

ส่วนการคมนาคมติดต่อภายในเขตพื้นที่อำเภอ ระหว่างตำบล หมู่บ้าน ต่าง ๆ ใช้เส้นทางชนบท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นถนนลูกรัง และถนนคอนกรีตเข้าสู่หมู่บ้าน โดยใช้รถยนต์ หรือรถจักรยานยนต์เป็นพาหนะ (อัชฌา จุลวรรณโณ, 2545)

ลักษณะการปกครอง

แบ่งเขตการปกครองตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 ประกอบด้วย 11 ตำบล 79 หมู่บ้าน 10,086 หลังคาเรือน มีเทศบาลตำบล 1 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 11 แห่ง

ประชากรและการนับถือศาสนา

อำเภอสทิงพระมีประชากรทั้งสิ้น 49,483 คน แยกเป็นชาย 24,627 คน หญิง 24,856 คน ส่วนการนับถือศาสนา ประชากรกรของอำเภอสทิงพระส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประมาณ ร้อยละ 93.38 และนับถือศาสนาอิสลามประมาณ ร้อยละ 6.62 มีวัด 36 แห่ง มัสยิด 6 แห่ง สำนักสงฆ์ 9 แห่ง พระสงฆ์ 128 รูป โต๊ะอิหม่าม 6 คน ผู้นำศาสนา 67 คน

การศึกษา

การศึกษาของประชาชนในอำเภอสทิงพระ ประกอบด้วย โรงเรียนประถมศึกษา 29 โรงเรียน จำนวนนักเรียน 4,300 คน โรงเรียนอนุบาล 2 โรงเรียน จำนวนนักเรียน 752 คน โรงเรียนมัธยมศึกษา 2 โรงเรียน จำนวนนักเรียน 2,128 คน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 6 แห่ง จำนวนนักเรียน 262 คน ประชากรอายุ 15-60 ปีอ่าน/เขียนไทยได้ ร้อยละ 100 ประชากร อายุ 6-15 ปี รับการศึกษา

ภาคบังคับร้อยละ 100 นักเรียนจบภาคบังคับเรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 96.8นักเรียนที่ไม่เรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลายได้รับการฝึกอบรมด้านอาชีพร้อยละ 100 (อัจฉรา จุลวรรณโณ, 2545)

การประกอบอาชีพ(คิดจากฐานประชากร อายุ 14 ปี ขึ้นไป)

อาชีพของประชาชนชาวอำเภอสังขละบุรี ประกอบด้วยเกษตรกรรม ร้อยละ 58.87 ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจร้อยละ 3.35 ค้าขายร้อยละ 4.05 ประมงร้อยละ 8.41 รับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ร้อยละ 11.13 และอื่นๆ ร้อยละ 14.19 รายได้เฉลี่ยต่อปี/คน 26,87 บาท

ทรัพยากรสาธารณสุข(ตฤณ สุวรรณนิล, 2546)

สถานบริการสาธารณสุข

โรงพยาบาลชุมชน (60 เตียง)	1	แห่ง
สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ	1	แห่ง
ศูนย์สุขภาพชุมชนหลัก	1	แห่ง
ศูนย์สุขภาพชุมชน(PCU)	13	แห่ง
สถานีอนามัยทั่วไป	9	แห่ง
สถานีอนามัยขนาดใหญ่	3	แห่ง
คลินิกแพทย์	1	แห่ง
ร้านขายยาแผนปัจจุบัน	2	แห่ง
สถานบริการการแพทย์พื้นบ้านและภาคประชาชน	44	แห่ง

บุคลากรสาธารณสุข

แพทย์	3	คน
ทันตแพทย์	1	คน
เภสัชกร	3	คน
เจ้าหน้าที่บริหารงานสาธารณสุข	11	คน
นักวิชาการสาธารณสุข	8	คน
เจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน	22	คน
เจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข	4	คน
พยาบาลวิชาชีพ	32	คน
พยาบาลเทคนิค	14	คน
ผู้ช่วยเจ้าหน้าที่สาธารณสุข	6	คน

กลุ่มบุคคลที่สนับสนุนงานสาธารณสุข (ตฤณ สุวรรณนิล, 2546)

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน	840	คน
แกนนำสุขภาพประจำครอบครัว	10,086	คน
อาสาสมัครมาลาเรีย	13	คน
ช่างสุขภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน	26	คน
แพทย์แผนโบราณ	5	คน
พี่เลี้ยงเด็กศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	14	คน

กลุ่มบุคลากรการแพทย์ภาคประชาชนและการแพทย์พื้นบ้าน

หมอนวดแผนโบราณ/ต่อกระดูก	38	คน
หมอรักษากุ้ง	2	คน
หมอดัดมยา/อบสมุนไพร	9	คน
หมอทางด้านพิธีกรรม ความเชื่อและโชคลางดวงชะตา	4	คน

ชมรม/โครงการและกองทุนเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ(ตฤณ สุวรรณนิล, 2546)

ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขระดับอำเภอ	1	ชมรม
ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขระดับ สอ./รพ./เทศบาลฯ	13	ชมรม
กองทุนทันตสาธารณสุข ในโรงเรียน	29	กองทุน
กองทุนวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า	3	กองทุน
ชมรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข	1	ชมรม
ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน	79	แห่ง
ชมรมออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ	4	ชมรม
ชมรมผู้สูงอายุ	5	ชมรม
โครงการกีฬาต้านยาเสพติด	1	โครงการ
โครงการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมและกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย	1	โครงการ
โครงการควบคุมโรคไม่ติดต่อ	1	โครงการ

ข้อมูลแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้าน

กลุ่มออมทรัพย์/ธนาคารหมู่บ้าน/กองทุนหมู่บ้าน	47	กองทุน
กลุ่มแม่บ้านเกษตร/สตรีอาสาพัฒนา(ผลิตภัณฑ์ 1 ตำบล) 25	25	กลุ่ม
กลุ่มอาชีพ	6	กลุ่ม
กลุ่มประมง/และกลุ่มเกษตรกร	2	กลุ่ม
กลุ่มดนตรีไทย /การแสดงพื้นบ้าน	3	กลุ่ม
ศิลปินพื้นบ้าน	2	คณะ

แหล่งท่องเที่ยว

อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ อุทยานนกน้ำคูขุด ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 4 ตำบลคูขุด หาดมหาราชตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 4 ตำบลจะทิ้งพระ วัดจะทิ้งพระ ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 4 ตำบลจะทิ้งพระ วัดพะโคะ ตั้งอยู่ในเขตหมู่ที่ 6 ตำบลชุมพล

สาธารณูปโภค

โทรศัพท์ องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย ได้ให้บริการโทรศัพท์แก่ข้าราชการและประชาชนทั่วไปครอบคลุมทั่วทุกหมู่บ้านเพื่อประโยชน์ด้านการติดต่อสื่อสารในพื้นที่

ไฟฟ้า ไฟฟ้าที่ให้บริการในเขตพื้นที่อำเภอสังขละบุรีอยู่ในความรับผิดชอบของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคสาขาทิงพระ ซึ่งในขณะนี้ได้ขยายบริการแก่ประชาชนครอบคลุมทุกหมู่บ้าน

ประปา กิจการประปาในพื้นที่อำเภอสังขละบุรีมีเพียง 3 แห่ง ได้แก่ หมู่ที่ 1 ตำบลจะทิ้งพระ หมู่ 6 ตำบลคูขุด หมู่ที่ 3 ตำบลดีหลวง และหมู่ 4 , 7 ตำบลชุมพล ส่วนพื้นที่อื่นๆ รวมทั้งในเขตเทศบาล อำเภอสังขละบุรี ยังไม่มีประปาใช้ (อัฉรภา จุลวรรณโณ, 2545)

ด้านเศรษฐกิจ

1.การเกษตร อำเภอสังขละบุรีเป็นอำเภอที่มีพื้นที่ทำการเกษตรกรรมและมีผลผลิตทางการเกษตรสูงกว่าด้านอื่นๆอำเภอสังขละบุรีมีพื้นที่ทำการเกษตรรวมทั้งสิ้นประมาณ 57,951ไร่ โดยมีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญและเพาะปลูกกันเป็นจำนวนมากในพื้นที่ ได้แก่ ข้าว ตันตาลโตนด มะม่วงเบา มะพร้าว มะม่วงหิมพานต์ และมะขามเปรี้ยว เป็นต้น

ข้าว เป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นอาชีพหลักของเกษตรกร ในปัจจุบันคือ อาชีพทำนา ดังจะเห็นได้จาก 80% ของพื้นที่อำเภอสิงขร ยังเป็นพื้นที่นาข้าว อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน เกษตรกรมักประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำ ฝนแล้ง น้ำท่วม ปัญหาราคาข้าวตกต่ำ โรคและแมลงระบาด และผลผลิตตกต่ำ

ต้นตาลโตนด อำเภอสิงขร ได้พัฒนาส่งเสริมอาชีพที่เกี่ยวกับตาลโตนด สามารถทำรายได้ให้กับเกษตรกรปีละหลายล้านบาท ทั้งนี้เพราะ ผลิตภัณฑ์หรือผลิตผลจากต้นตาลโตนดสามารถนำมาใช้ประโยชน์ และทำรายได้แก่เกษตรกรมากมาย เช่น ใบ ลำต้น กาบตาล วงตาล ผลตาล และจาวตาล

ไม้ผล เป็นรายได้ที่กำลังเพิ่มขึ้น และมีแนวโน้มมากขึ้นตามลำดับ เนื่องจากเกษตรกรที่ประสบภาวะแห้งแล้งขาดแคลนน้ำในการทำนา จึงได้ปรับปรุงชุดพื้นที่นาเป็นร่องสวน ปลูกไม้ผล โดยเฉพาะมะม่วงพันธุ์ต่าง ๆ ชมพู่ และเล็ยงปลาควบคู่กันไป ในส่วนพื้นที่ทั่วไป ก็มีการเพาะปลูกมะพร้าว มะม่วงหิมพานต์ และมะขามเปรี้ยว เป็นต้น

พืชผักสวนครัว โดยทั่วไปราษฎรมักปลูกพืชผักจำพวก แตงกวา ถั่ว มะเขือยาว ยาสูบ ซึ่งมักปลูกในพื้นที่แหล่งน้ำ เช่น บริเวณคลองอาทิตย์กำลังเอก

2. ประมง อำเภอสิงขรมีทะเลขนานบั้งทะเลสาบสงขลา และอ่าวไทย จึงมีการทำประมงทะเล การเพาะเลี้ยง สัตว์น้ำชายฝั่ง รวมทั้งการเลี้ยงสัตว์น้ำจืดทั้ง 2 ฝั่ง สำหรับการทำประมงมักใช้เรือพาย และเรืออวนลอยหรือเรือขนาดเล็ก

2.1 การประมงทะเลชายฝั่งด้านทะเลหลวง

เนื่องจากอำเภอสิงขรมีเนื้อที่ติดทะเลหลวง เป็นระยะทางยาว 28 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทำการประมงทะเลประมาณ 337,500 ไร่ เรือที่ใช้ทำการประมง เป็นเรือขนาดเล็กถึงขนาดกลาง โดยใช้เครื่องมือประเภทอวนลอยกึ่ง อวนลอยปลา อวนจมปู อวนลากแผ่นตะเฆ่

2.2 การประมงชายฝั่งทะเลสาบสงขลา

พื้นที่ทะเลสาบสงขลา ประมาณ 15,000 ไร่ ความลึกเฉลี่ย 0.50 – 1.50 เมตร ราษฎรทำการประมงบริเวณดังกล่าว โดยใช้เรือแจว ใช้เครื่องปัก 10 แรงม้า ส่วนเครื่องมือทำการประมงได้แก่ กัด ข่าย อวนลอยปลา อวนล้อม โป๊ะน้ำตื้น และอวนลอยกึ่ง

2.3 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ส่วนใหญ่จะเป็นการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำในนา และจะเลี้ยงแบบพัฒนา การเลี้ยงกุ้งในเขตพื้นที่อำเภอสทิงพระ เพิ่งเริ่มเลี้ยงครั้งแรกเมื่อเดือนกรกฎาคม 2533 ปัจจุบันมีผู้เลี้ยงกุ้งรวม 22 ราย นอกจากนี้ยังมีการอนุบาลปลากระพงขาว แต่มีจำนวนไม่มากนัก

2.4 การเพาะฟักและอนุบาลลูกกุ้งทะเล

ปัจจุบันมีโรงเพาะฟักและอนุบาลลูกกุ้งทะเล 27 โรง และคาดว่าจะมีปริมาณลดลงอีกเพราะการเพาะเลี้ยงไม่ได้ผล

2.5 การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด

ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเลี้ยงปลากระจ่ายอยู่เกือบทุกตำบล และจะเลี้ยงมากบริเวณทะเลสาบสงขลา ปลาที่นิยมเลี้ยงได้แก่ ปลาดุก ปลานิล ปลาไน ปลาตะเพียน และกบ ปัจจุบันมีผู้เลี้ยง 352 ราย จำนวน 475 บ่อ ในพื้นที่ 8,334 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย ปีละ 299.08 ตัน มูลค่า 4,486,200 บาท สามารถเพิ่มรายได้แก่เกษตรกรพอสมควร

3 ปศุสัตว์ การปศุสัตว์ในอำเภอสทิงพระเป็นการเลี้ยงรายย่อย ในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ สัตว์เศรษฐกิจ สำคัญที่เกษตรกรนิยมเลี้ยงได้แก่ โค กระบือ แพะ สุกร เป็ด ไก่ เป็นต้น (อัจฉรา จุลวรรณโณ, 2545)

จากข้อมูลบริบทของอำเภอสทิงพระ จะเห็นได้ว่าอำเภอสทิงพระ เป็นเมืองเก่าแก่ที่มีแหล่งวัฒนธรรมทางศาสนาที่สำคัญ เช่น วัดเจ้ทั้งพระ และ วัดพะโคะ มีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ และแหล่งอาหารอันอุดมสมบูรณ์จากสองทะเลคือทะเลสาบสงขลาและทะเลอ่าวไทย มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ มีแหล่งเศรษฐกิจจากการเกษตรกรรม เช่น การทำนา ทำน้ำตาลโตนด การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด และการประมง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มกองทุน หรือชมรมต่าง ๆ มีภูมิปัญญาด้านสุขภาพและอื่นมากมาย มีแหล่งที่พึ่งด้านสุขภาพ ทั้งการแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ภาควิชาชีพ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของภาคประชาชนอย่างไรจึงเป็นเรื่องที่ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาในพื้นที่นี้

ระบบครอบครัวและเครือญาติ

ประชาชนชาวอำเภอสังขละบุรีตั้งเดิมนี้เป็นชาวไทยพุทธประมาณ 93% และชาวไทยมุสลิมประมาณ 7 % มีการอพยพย้ายถิ่นมาจากต่างอำเภอ ต่างจังหวัดบ้างแต่เป็นส่วนน้อย เครือญาติโดยส่วนใหญ่จะเป็นคนในพื้นที่ มารวมตัวกันเป็นชุมชนใหญ่ระหว่างทะเลทั้งสองด้าน คือทะเลอ่าวไทยและทะเลสาบสงขลา เป็นเครือญาติแบบสังคมชนบทมากกว่าสังคมเมือง ครอบครัวโดยส่วนหนึ่งเป็นครอบครัวเดี่ยว กล่าวคือ เมื่อบุตรแต่งงานก็จะแยกไปปลูกบ้านในบริเวณรั้วเดียวกันกับบิดามารดา และมีส่วนหนึ่งที่เป็นครอบครัวขยายคืออยู่ 2 หรือ 3 ครอบครัวในหลังคาเรือนเดียวกัน ซึ่งบางครอบครัวเป็นครอบครัวใหญ่มีจำนวนสมาชิก 5 – 6 คนขึ้นไป บางครอบครัวเป็นครอบครัวเล็ก มีสมาชิกในครอบครัว 2-3 คน ถ้าดูตามผังเครือญาติแล้วจะเห็นว่ามีจำนวนสมาชิกจำนวนมาก แต่เมื่อบุตรแต่งงานก็จะย้ายไปประกอบอาชีพ หรือตั้งถิ่นฐานที่อื่น บางครอบครัวไม่ได้อยู่รวมกันเพราะต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เช่น ทำประมง และรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ในต่างถิ่น บุตรหลานก็ไปศึกษาต่างอำเภอ ต่างจังหวัด ปล่อยให้ผู้สูงอายุหรือหญิงวัยกลางคนอาศัยอยู่บ้าน ฝากบุตรหลานและรับจ้างถักตัดปลา(เครื่องมือจับปลา) และแกะปลากระดักที่บ้าน ส่วนครอบครัวที่ทำนา ทำน้ำตาลโตนด จะมีสมาชิกอยู่ในครอบครัวค่อนข้างพร้อมเพรียงกัน เพราะคอยช่วยเหลือกัน เปรียบเสมือนอุตสาหกรรมในครัวเรือน นอกจากนี้ระบบครอบครัวและความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติเห็นได้ชัดในกรณีที่มีการเจ็บป่วยของสมาชิกในครอบครัว ในชุมชน หรือญาติๆ มีการไปเยี่ยมเยียนทั้งที่โรงพยาบาลและเยี่ยมที่บ้าน และคอยช่วยเหลือ แนะนำและเฝ้ารักษาตามประการณที่ได้เรียนรู้มา

สำหรับระบบครอบครัวและเครือญาติของภาคประชาชนที่มีตำแหน่งทางสังคม และไม่มีตำแหน่งทางสังคมก็เหมือนกับระบบครอบครัวโดยทั่วไป อย่างเช่น ครอบครัวส่วนมากเป็นครอบครัวเดี่ยวมีสมาชิกในครอบครัวประมาณ 3-5 คน และเมื่อบุตรแต่งงานก็จะย้ายไปประกอบอาชีพ หรือตั้งถิ่นฐานที่อื่นหรือบางครอบครัวก็จะปลูกบ้านในบริเวณรั้วเดียวกัน เป็นต้น ในส่วนที่แตกต่างจากกลุ่มประชาชนทั่วไป ในเรื่องการดูแลสุขภาพเมื่อเจ็บป่วย กลุ่มมีตำแหน่งและไม่มีตำแหน่งทางสังคมจะพึ่งการแพทย์แผนปัจจุบันและแผนโบราณ ส่วนกลุ่มมีตำแหน่งทางสังคมประเภทหมอฟันบ้านก็จะพึ่งตนเองภายในครอบครัวทางด้านการแพทย์แผนโบราณมากกว่า เพราะได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากคนเฒ่าคนแก่ที่เป็นเครือญาติ เป็นต้น ทางด้านการศึกษา กลุ่มไม่มีตำแหน่งทางสังคม เช่น ช่างราชการ และกลุ่มมีตำแหน่งทางสังคม จะส่งบุตรหลานไปเรียนต่างอำเภอ ต่างจังหวัดกันส่วนมาก ระบบครอบครัวและความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติเห็นได้ชัด เช่น กันในกรณีที่มีผู้เจ็บป่วย คือการเฝ้ารักษาและการไปเยี่ยมเยียน

วิถีการดำเนินชีวิต

วิถีชีวิตของประชาชนชาวอำเภอสทิงพระ มีความแตกต่างกันในแต่ละครอบครัว และชุมชนขึ้นอยู่กับการประกอบอาชีพประจำวัน ซึ่งอาชีพโดยส่วนใหญ่ของประชาชนชาวอำเภอสทิงพระ คือ การทำประมง การทำนา ทำน้ำตาลโตนด และรับจ้าง ซึ่งผู้ประกอบอาชีพทั้งหมดนี้จะต้องจากบ้านตั้งแต่เช้าตรู่กลับถึงบ้านค่ำหรือจากบ้านไปเป็นเวลาหลายวัน เช่น 15 วัน 1 เดือน ซึ่งไม่มีเวลาที่ดูแลตนเองด้านสร้างสุขภาพ เช่น การออกกำลังกาย แต่ด้านอาหาร มีแหล่งอาหารสมบูรณ์จากทะเล 2 ด้านและทุ่งนา บางครอบครัวไปสร้างขนา(กระท่อม)ที่ทุ่งนาเพื่อประกอบอาชีพ ทำนา ทำน้ำตาลโตนดและปลูกผักสวนครัวไว้รับประทานเองและไว้ขาย ในทะเล และทุ่งนามีอากาศบริสุทธิ์ ประชาชนจะได้รับอากาศบริสุทธิ์ นี้ไปด้วยจากการไปประกอบอาชีพ

ในอดีตผู้ชาย เป็นผู้นำหาเลี้ยงครอบครัวส่วนผู้หญิงอยู่กับบ้านทำหน้าที่แม่บ้านแต่ในปัจจุบันนี้การดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป เพราะเศรษฐกิจที่รัดตัวทำให้มีครอบครัวประมาณครึ่งหนึ่งของทั้งหมดที่ผู้หญิงต้องไปทำงานนอกบ้าน เช่น รับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม เพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ยังมีผู้ชายวัยกลางคนถึงผู้สูงอายุบางกลุ่ม ที่มีอาชีพรับจ้าง หลังจากเลิกงานก็จะนั่งกินเหล้า น้ำตาลเมา ถือเป็นกรพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกลุ่มเดียวกัน นอกจากนี้ก็ยังมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับอบายมุข เช่น วัชช น ไกชน เล่นไพ่ เล่นปอ มีบ้างบางท้องที่เมื่อมีพิธีงานศพที่บ้าน บางท้องที่มีการทำน้ำตาลเมา เหล้าเถื่อน มีผู้ชายบางกลุ่มนิยมดื่มเหล้าเถื่อน เมื่อมีปัญหาสุขภาพ ก็จะดูแลกันเองในครอบครัว ชุมชน และมีที่พึ่งด้านสุขภาพคือ ร้านขายยา หมอพื้นบ้าน ไสยศาสตร์ สถานื่อนามัย โรงพยาบาล คลินิก นอกจากนี้ยังมีแหล่งยึดเหนี่ยวทางใจ เช่น หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด วัดพะโคะ พ่อเฒ่าอนนวัดจะทิ้งพระ เป็นต้น นอกจากนี้มีประชาชนบางกลุ่ม มีความเชื่อเรื่องโชคลาง มีการไปหาเลขเด็ดซื้อหวย ตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏขึ้นเป็นครั้งคราว

ภาคประชาชนทั้ง 2 ประเภท คือกลุ่มมีตำแหน่งทางสังคม และไม่มีตำแหน่งทางสังคมอาศัยอยู่กระจัดกระจายทุกตำบลทั่วอำเภอสทิงพระ ทั้งชุมชนเมืองและสังคมชนบท ในสถานการณ์ที่เป็นจริงของภาคประชาชนทั้ง 2 ประเภท มีแบบแผนการดำเนินชีวิต การดูแลสุขภาพตนเอง และการดูแลสุขภาพของประชาชนทั่วไป ที่เป็นการบริการชุมชน สังคม ตลอดจนการมีปฏิสัมพันธ์เชิงสังคมกับชุมชน มีทุกกลุ่มที่แตกต่างกัน สามารถเปรียบเทียบและแยกลักษณะที่แตกต่างกันได้เฉพาะบางประเด็นเท่านั้นเช่น กลุ่มไม่มีตำแหน่งทางสังคมประเภทการแพทย์ภาควิชาชีพก็มีทรัพยากรสาธารณสุข เช่น บุคลากรทางการแพทย์และสถานบริการสาธารณสุขเป็นที่พึ่งด้านสุขภาพ แต่กลุ่มมีตำแหน่งทางสังคมประเภทการแพทย์ภาคพื้นบ้าน ก็จะมีกลุ่มบุคคล

ทางการแพทย์ภาคประชาชนและการแพทย์พื้นบ้าน เช่น หมอนวดแผนโบราณ หมอดัดมยาสมุนไพร หรือหมอประกอบพิธีกรรมต่างๆ แต่ไม่สามารถเปรียบเทียบสัดส่วนของจำนวนผู้รับบริการ และจำนวนประชาชนที่รับผิดชอบได้ ส่วนภาคประชาชนที่มีตำแหน่งทางสังคมและไม่มีตำแหน่งทางสังคมอื่นๆ จะบริการชุมชนสังคม ด้านการแนะนำเรื่องการดูแลสุขภาพตนเอง การเฝ้าระวังรักษาในครอบครัว ตามประสบการณ์การเรียนรู้ ตลอดจนมีส่วนผลักดันสนับสนุนให้เกิดการ สร้างสุขภาพของประชาชนได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะ แบบแผนการดำเนินชีวิต ตำแหน่งหน้าที่ ความเป็นผู้นำ สถานที่รวมตัวกันของภาคประชาชน ที่อยู่อาศัย ลักษณะการบริการสาธารณสุข ผู้ให้บริการ ผู้รับบริการ ฯ ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวสามารถสรุปได้ดังตาราง 6

ลักษณะครอบครัวของประชาชนชาวอำเภอสังขละบุรี โดยส่วนใหญ่ที่เป็นครอบครัวเดี่ยว ซึ่งบุตรหลานที่แต่งงานแล้วก็จะแยกครอบครัวและจะตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณบ้านเดียวกับพ่อแม่ และเครือญาติ ลักษณะความสัมพันธ์ของระบบครอบครัวจึงเป็นไปอย่างใกล้ชิด เมื่อมีผู้ป่วยในครอบครัวก็จะช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี ทั้งการเฝ้าระวังรักษาตนเอง การเช็ดตัว และพาไปหาหมอ ถ้าหากเป็นเครือญาติก็ช่วยเหลือ ด้านทุนทรัพย์ แนะนำแหล่งที่พึ่งด้านสุขภาพ และให้กำลังใจ เป็นต้น ในครอบครัวเดี่ยวจะมีพ่อแม่เป็นผู้มีบทบาท และถ้าหากเป็นครอบครัวขยายจะมีปู่ย่า ตายายเป็นผู้นำในเรื่องการเฝ้าระวังรักษาตามประสบการณ์

ตาราง 6 สรุปบริบทเชิงสังคมของภาคประชาชน อำเภอสังขละบุรี พื้นที่ศึกษา

ประเด็น	ภาคประชาชนมีตำแหน่งทางสังคม	ภาคประชาชนไม่มีตำแหน่งทางสังคม
1. ที่อยู่อาศัย	กระจายทุกตำบล	กระจายทุกตำบล
2. พื้นที่รับผิดชอบ	หมู่บ้านและตำบลที่อาศัย / ไม่กำหนด (กลุ่มการแพทย์พื้นบ้าน)	ไม่กำหนดพื้นที่รับผิดชอบ/กำหนดแน่นอน (กลุ่มการแพทย์ภาควิชาชีพ)
3. ประชาชนที่รับผิดชอบ	หมู่บ้านและตำบลที่อาศัย / ไม่กำหนด (กลุ่มการแพทย์พื้นบ้าน)	ไม่กำหนดประชาชนรับผิดชอบ/กำหนดแน่นอน (กลุ่มการแพทย์ภาควิชาชีพ)
4. ลักษณะผู้ให้บริการ	ผู้นำชุมชนและ อสม. หมอพื้นบ้าน	สมาชิกครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน บุคลากรสาธารณสุข
5. ผู้รับบริการ	ประชาชนทั่วไป	ประชาชนทั่วไป
6. ตำแหน่งหน้าที่	กำนัน ผญ. อบต. อสม. หมอพื้นบ้าน	ไม่มี / แพทย์ พยาบาล จนท.สาธารณสุข
7. ความเป็นผู้นำ	ผู้นำเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ เป็นผู้นำ	ผู้นำตามตำแหน่งหน้าที่ราชการและ ประสพการณ์
8. ลักษณะสถานที่บริการ	ศสมช.บ้านหมอพื้นบ้าน วัด บ้านผู้นำ ชุมชน	โรงพยาบาล สถานีอนามัย คลินิก สถานบริการสาธารณสุขอื่นๆ
9. การปฏิสัมพันธ์ เชิงสังคมกับชุมชน	เป็นผู้นำพัฒนาชุมชน และกิจกรรมในหมู่บ้าน บริการสาธารณสุขเบื้องต้น ติดต่อประสานงานกับเพื่อนบ้าน และหน่วยงาน เกี่ยวข้องรักษาแนะนำ ตามประสพการณ์	เป็น แกนนำสุขภาพประจำครอบครัว และบริการตามตำแหน่งหน้าที่ ประสานงาน งานติดต่อกับชุมชนและหน่วยราชการ ร่วมกิจกรรมพัฒนาในชุมชน ติดต่อกับ เพื่อนบ้าน หน่วยงาน
10. สถานที่พบปะ ชุมชน พูดคุยกัน	วัด. มัสยิด สถานีอนามัย ร้านน้ำชา ร้านอาหาร บ้านผู้นำชุมชน หอประชุม ศสมช. ร.ร. งานบุญกุศล บ้านหมอพื้นบ้าน ฯ	ร้านค้า วัด สถานีอนามัย รพ. มัสยิด สนามกีฬา ร.ร. ศาลา ร้านน้ำชา ร้าน อาหาร สนามชนวัว ชายทะเล บ้าน สมาชิกกลุ่มที่ชอบเหมือนกัน งานบุญ งานกุศล
11. ที่พึ่งด้านสาธารณสุข	หมอพื้นบ้านแผนโบราณ/ไสยศาสตร์ ร้าน ขายยา สอ. รพ. คลินิก	หมอพื้นบ้านแผนโบราณ / ไสยศาสตร์ ร้านขายยา สอ. รพ. คลินิก